

U J K Ö N Y V E K

Két szlovák irodalomtörténet.

(*Sziklay László*: A szlovák irodalom. Budapest. Franklin-Társulat 222 o. *Andreas Mráz*: Die Literatur der Slowaken. Berlin—Prag—Wien. Volk und Reich Verlag 200 o.).

Röviddel ezelőtt nem nagy időbeli különbséggel két érdekes könyv jelent meg a szlovák irodalom fejlődéséről. Az egyiket *Sziklay László* írta, aki rendszeresen foglalkozik a szlovák szellemi élet jelenségeivel és most megkísérelte, hogy egységes, történeti képet adjon az irodalmi fejlődésről. A másik Németországban jelent meg: *Andrej Mráz* neves szlovák irodalomtörténész tollából és célja, hogy tájékoztassa a német szellemi világot a szlovák irodalom multjáról és jelenéről. Nem mindennapi, érdekes feladat ennek a két irodalomtörténetnek egybevetése, mert hiszen nyilvánvalóan különböző szempont vezérelte íróikat és könyvének mindegyikük más feladatot is szánt. Még vonzóbbá teszi az összehasonlítást, hogy lényegében mindkét író dicséretes tárgyilagossággal igyekszik feladatának megfelelni s így megnemesedik az a szándék is, mely műveikben érvényesül.

Az említett tárgyilagosság nem az érzelmi beállítottság hiányát jelenti. Ellenkezőleg mindkét irodalomtörténet-író határozott szenvedéllyel vázolja a jelenségeket: mondhatnók benső tüzzel, őszinte lelkesedéssel és azzal a szilárd meggyőződéssel, hogy amit írnak, nem egyszerű tájékoztató, hanem küldetést teljesíthet a jövő alakításában. Érdemes közelebbről szemügyre vennünk a két egymástól ugyan különböző, de egyformán nemes szándékot.

Szinte azt mondhatnók: a két könyv, a Dunavölgyben velünk élő népek sajátosan kettős történeti fejlődését és lelkületét tükrözi. Az évezredek szoros sorsközösségben s így azonos szellemi légkörben fejlődő népek egyrészt természet-szerűen sok mélyengyökeredző rokonnalással gazdagodtak, másrészt azonban saját népiségük jellegzetességén és kibontakoztatásán is féltékenyen őrködtek. A közös multnak megfelelő szellemi élettervnek tehát kétirányúnak kell lennie: a sorsközösségből adódó lelkületi elemek vállalása és elmélyítése és a sajátos népiség tudatosítása és fejlesztése. Nos, szinte kimondhatnók, hogy a szlovák irodalomról megjelent két könyv: a szellemi fejlődést ebből a két irányból közelíti meg. *Sziklay László* a szlovák irodalomtörténetben azokat a mozzanatokat kutatja, melyek a magyar-szlovák évezredek sorsközösség alakító erejéből fakadtak, *Andrej Mráz* népe irodalmában pedig különös szeretettel hangsúlyozza azt a népközelséget, népi kötöttséget, mely szerinte a kisép szellemi életét kitünteti. Így azután természet-szerűen *Sziklay László* irodalomtörténetének súlypontja inkább arra az időre tolódik át, amikor még élő valóság volt a hungarus-tudat: vagyis amikor a többnyelvű országnak megvolt a maga közös patrióta érzelmi világa, *Andrej Mráz* pedig könyvében inkább azt a kort világítja meg, amelyben a népi érzület megizmosodott és teremtő erővé vált.

Az anyag, melyet bemutatnak, különösen az elmúlt évszázadokra vonatkozóan nagyrészt ismeretes a magyar irodalomkutatás előtt. *Sziklay* felosztásában a protestáns és katolikus irodalomból

indul ki, majd a felvilágosodás idejének pozsonyi szellemi gyűjtőpontját ismerteti, amelyben háromnyelvű emberek három nép szellemi életére ható alkotó tevékenysége folyt, azután a romantika nyomán kialakuló külön nemzeti eszmét és a herderi tételek hatása alatt kialakuló nagyszláv testvérség gondolatát ismerteti. — A tulajdonképeni irodalmi fellendülés századát, a XIX-ik századot két fejezetben tárgyalja Sziklay: *A Štúr-iskola és Sládkovič*, és *A századvég, Vajansky és Hviezdoslav*. Ez a négy nagy költői személyiség tükrözi a szlovák nemzeti fejlődést: a szláv kölcsönösség gondolatától az osztrák ígéretekben való reménykedésen át az oroszok felé való fordulásig, miközben nem vész el a magyarsággal töltött évszázadok benső, megbujó tudata, amely nem egy szlovák szellemi férfiúban valami különös, gyakran tragikus kettősség érzését oltotta be. Ennek a drámai viaskodásnak megtestesítőjét Sziklay elsősorban Vajanskyban látja, aki talán a legerélyesebben küzdött a szlovák lélek különvalóságáért, de gyakran megnyilatkozó magyar-ellenességében tulajdonképen a sorsközösség el nem haláló érzése rejtőzött. Hviezdoslav ezzel szemben sokkal önállóbb és erőteljesebb művészi megnyilatkozással érvényesítette a sajátos szlovák lelkiületét (költői nyelve igen gazdag és sokszínű, a szlovák költészet Arany Jánosa), de ugyanakkor magátólértetődő természetességgel vállalta magyar szellemi kapcsolatait: szerette a magyar költőket és még Adyt is, mint az új idők heroldját üdvözölte. Ugyanezzel a nyugodt természetességgel fordítanak és idézgetnek ma is szlovák költők a modern magyar irodalomból. Folyó-

irataikban az elmúlt években igen sok és — tegyük hozzá — valóban művészi magyar versfordítás jelenik meg. A legújabb-korban Sziklay irodalomtörténete már nem tér ki. Zárószavában megismétli az egész könyvön átvonuló tételét arról a lelki közösségről, amely még a legeltérőbb törekvések és szellemi megnyilatkozások mélyén is meghúzódik s amely az ő hite szerint: „el fogja nyomni a XIX. században mindkét fél hibájából előállott ellentéteket, a régmúlt szellemi közössége a politika szeszélyes játékától teljesen függetlenül egyszer csak helyre fog állni s a két nép önálló nemzetként, de a keletközépeurópai sorsközösség parancsát szem előtt tartva fogja kialakítani szellemi életének jövőjét.“

Ennek a sorsközösségnek ecsetelését a szlovák irodalomtörténész könyvében alig találjuk meg. Mráz művének felosztásában a nagy európai szellemáramlatok után igazodik. Vácsolja az első irodalmi emlékeket a reformációig, majd a vallási viták korát, a felvilágosodást Štúr nyelvújításáig, a romantikát, a realizmust és annak utóregzését, a világháború szlovák irodalmát és az elmúlt húsz év szellemi törekvéseit. Vezető elve annak a népközösségnek kimutatása, amelynek jegyében fejlődött a szlovák irodalom. Ez az olyan aránylag kis, valóban közvetlenül a nép körében élő értelmiség esetében, amilyen a szlovákság szellemi vezetői voltak, tényleg legjellemzőbb vonása az alkotó életnek és így Andrej Mráz termékeny szempontot találhatott benne. Persze különösen jellegzetes ez a népközösség a XIX-ik században, amikor a más, nagyobb népek körében erősen városiasodó szellemi élet még élesebb megvi-

lágításba helyezi az eltérő szlovák irodalmi fejlődést. Az elmúlt két évtized magyar kisebbségi tapasztalataiból tudjuk, milyen igaz Andrej Mráz jellemzése: „a városi és a művelt társadalmi réteg gyengülése ekkor nyilvánvalóbbá tette, mint valaha a falusi nép erejét, amelyben ezentúl a főnmaradás zálogát látták.“ S az ilyen szűkebb, az intézményekben és hivatalokban zajló élettől távolmaradó népközösség szellemi körében fokozott jelentőségű a nyelv és a szépirodalom. Általuk ad életjelt magáról a népi génusz: az ilyen irodalom a népközösség minden tagjának benső, szinte személyes ügyévé lesz. Úgyhogy amikor 1918 után annyiféle intézmény és hivatal nyul a szlovák szellemi ember után és akarja megnyerni ennek vagy annak a pártnak, szinte megzavarodik ez az eddig olyan egyszerű és tiszta népi képlet, de a szlovák faluval és hegyi világgal való szoros kapcsolat és nem utolsó sorban az irodalmi fejlődés népi hagyománya elég ellenálló erőt jelent a rokon cseh nép színes, tarka, igen modern vonzásával szemben. Andrej Mráz könyve ennek az egységes vezetőelvnek következetes érvényesítésével cseng ki, a szlovák színházi élet és művészet szervezkedésével és kialakulásával kapcsolatban írja: „meggyőzően bizonyítja az, hogy a szlovák művészet nem egy szűkebb értelmiségi rétegnek vagy városi lakosságnak ügye, hanem az egész népi közösséget meghódította és alakítja.“

A magyar író szlovák irodalomtörténete és a szlovák irodalomtudós németnyelvű szellemi tájékoztatója ilyképpen szépen kiegészítik egymást: mindegyikük a népi sors és fejlődés egy-egy jellegzetes mozzanatát domborítja ki s így bevilágít a velünk szoros életkö-

zösségben kialakult népi lélek mélyébe. Mindenesetre fontos és jelentős ez a két könyv a Duna-völgyben élő népek szellemi fejlődésének megvilágítására s örömmel kell köszöntenünk annak a feladatnak tudatában, amely a magyar szellemi kutatás számára a sokszázados sorsközösség lelki hatását van hivatva felfedni. Ehhez egyformán hozzátartozik a közös múlt alakító erejének tudatosítása valamint a sajátos külön népi értékek felismerése és megbecsülése. Erre a feladatra Erdélyi János már mintegy száz évvel ezelőtt buzdította a magyar szellemi munkásokat (Farkas Gyula idézi új könyvében: A magyar szellem felszabadulása 198. l.) és hitt benne, hogy ez a feladat „oly nemzetnek, mely ezer esztendő óta bír történelmet csinálni mai helyén, nem lehetetlen, sőt úgy hiszem némileg teljesedve is van már a népi dallamban, mi ha vegyészetiileg felbontatnék, úgy fogna mutatkozni, mint a körülöttünk zengő, s velünk egy állapotú népek dalainak hatványozott összessége: innen benne a tartalom és kelet, mely ma holnap a Duna-völgyén új erőteljes harmoniának veti meg alapját.“ Ma, 100 év múltán bámulatosan időszerű Erdélyi János intése. Sziklay László könyve biztosíték, hogy akadnak lelkes munkások, akik a nagy és nehéz feladat teljesítésére vállalkoznak. Ezek azonban csak akkor végezhetnek tényleg lelkiismeretes, alapos munkát, ha számbaveszik azt a két szempontot, mely egyenkint az itt megbeszéltek két irodalomtörténetet jellemzi: tudatában lesznek a sok évszázados sorsközösség alakító erejének, de felfigyelnek és önzetlen örömmel adóznak az egyes népek sajátos, külön lelkiértékeinek is.

KRAMMER JENŐ